

zanimivo dejstvo, ki pa jedra poezije Molétove niti od daleč ne zadene. Če so drugi razočarani odložili knjigo, češ: pričakovali smo kaj drugega, so ravnali krivo, ker morejo od vsakega pričakovati le to, kar je njemu lastno; če bi dal kaj drugega, bi bilo to nepristno in hlimba. In da ni dal Molè v ti knjigi samega sebe, tistega nežnega, ljubeče spletajočega rože in solčne žarke in najjačje barve v venec svoje izvoljenke, ki smo ga prvič srečali v zbirki »Ko so cvele rože«, da ni podal tu sebe samega, ki s strahom motri svoj položaj in svojo okolico, a na koncu ostane le še vedno stari idealist, o tem ne bo nihče dvomil. Pesmi nosijo sled prežitega in prečutenega, z eno besedo sled osebnosti, in kdor jih kritizira, bi bilo bolj prav, da bi kritiziral človeka, ker če ugovarja njim, ugovarja značaju onega, ki jih je ustvaril. Formalno jim bo težko kje priti do živega. Odsev svetle umerjene osebnosti so te pesmi, in le kdor se upa kritizirati osebnost, ki skozi nje odseva, samo ta in nihče drugi nima pravice, kritizirati njihovo vsebino. Ako jih kdo odkloni z motivacijo, da so preveč naivne, ali da so zaostale, ker so preidealistične, da so nemoderne, ker takih umerjenih značajev naš čas več ne pozna, ali kaj podobnega, vse to bi še našli opravičeno. Razumemo tudi, da si kdo dovoli kak »kanibalski« dovtip¹ na račun osebnosti, ki veje skozi te liste, — zato je merodajna osebnost tistega, ki si ga je dovolil, dvomimo pa, da se bo našlo mnogo ljudi, ki bodo ta dovtip odobrujoče sprejeli, in ravno ker preko pesmi zadene osebnost, je njegova ost še pred ciljem otopela.

Svojo umetnost in samega sebe je Molè, kot bi bil slutil, da v »dolini šentflorjanski« ne bo našel pravega razumevanja in vere v iskrenost svoje pesmi, na več mestih označil in s tem že sam dal najnujnejše migljaje, s katerega stališča se je mogoče približati njegovi poeziji in jo prav razumeti.

V uvodu str. 6 pravi o poeziji splošno: »Vsebinska postaja v poeziji sama po sebi forma, kadar jo je prepojilo življenje, in čim več je v njej globokega življenja, tem enotnejša je umetnina. Odločilna in važna pri tem je edinole pesnikova individualnost, ki najde za svoje življenje najbolj odgovarjajoči izraz.« Važen za pravilno razumevanje Moléta-pesnika je citat iz G. Mereditha, ki sledi nato in ki se glasi: »Nauči me, da se bom čutil drevo in ne ovel list...«

Na str. 26 pravi:

»Verzi moji — sen ljubezni, sen življenja,
sen opojnih rož in čaš, poljubov žgočih, —
polni ritem hrepenenja,
valujoč kot morje v dnevih južnovročih.«

V pesmi »Moja pesem«, str. 65, pravi:

»Kaj je življenje? —
Trenutek le — od rojstva do grobišča —
a svet je, kar so zrl vmes oči
in zlike v dušo žejno, čakajočo;
tam prebolelo se je v pesem žgočo, —
kar dalo je življenje, v njej zveni.«

¹ Gl. Lj. Zvon, XLI. l., št. 1, str. 56.

V pesmi »Moj epitaf«, str. 81, se označi:

»Opojen zvok večernega so zvona
ga sanje v zvezdne klicale strani, —

Okusil je ljubezen, vžil lepoto,
seštel spoznanja in bridkosti vsoto
in zrl v resnic brezdanji je prepad.«

V pesmi »Jaz«, str. 95, čitamo:

»V očeh gori spoznanje in molčanje
odsevi borbe, pozne, pozne zmaže,
a usta govorijo: odpušcanje.
Le misel ni zamrla sredi bed —
in nežno roka sred jeseni nage
pritiska k srcu poluveli cvet.«

Pod temi vzdihji, ki jih pesnik sam proži čitatelju, nam je edino mogoče pravilno razumeti njegovo zbirko. Kdor hoče te pesmi izpodbijati, naj jih naskoči s filozofskega stališča, ako pa se ne posluži tega ali pa etičnega, potem jih je opravičen presojsati edinole iz njih samih, kajti tam je njihova logika, ne pa izven njih. Človek presoja človeka iz sebe samega, človek-umetnik zavzema napram človeku-umetniku isto subjektivno stališče, kritik pa se mora kolikor se dá otestiti spon svoje osebnosti in gledati umetnino kot individuj, ki je dan, kot je dana rožica sredi polja ali zvezda vrh nebá. Osnovno vprašanje o tem pa, ali je nekaj, kar se ponuja kot umetnina, sploh umetnina, mu dá njegovo srcé, ki ob nji močnejše ali slabše zabrní. Kdor čita Moléta naivno, se mu bo odkril, kdor pa išče v njem to, česar ni hotel in mogel dati, mu bo ostal večno tuj.

Erst.

Izidor Cankar: **Obiski**. Nova knjižnica 5. Založila in izdala Nova založba. V Ljubljani 1920.

Kdor je imel kdaj v roki lepo knjigo Pavla Gsella o pogovorih z Rodinom, se bo ob Obiskih prav gotovo spomnil nanjo. Sicer je bil ta način pisanja o umetnosti in kulturni zgodovini sploh že v devetnajstem veku priljubljen v raznih razgovorih in memoarjih, kajti lastni nazori in pričevanje sodobnikov tvori mozeg kulturni zgodovini. Seveda ni imel Izidor Cankar namena, pisati zgodovino slovenske umetnosti, ko je l. 1911. v »Domu in svetu« podajal svoje Obiske. Njih vrednost je bila tekom desetih let preskušena, tista vera in prepričanje, ki sta jih pisali, sta bili potrjeni in knjiga je danes zgodovinski donesek, ki bo z vsakim desetletjem pridobival, in nobena struja ali nazor ga ne bo premaknil. Zgodovinski material nosi v sebi kvas življenja. To znamko dajeta knjigi že danes Ivan Cankar in Anton Verovšek.

Dvanajst je teh izbrancev, ki so povedali sedanjosti in prihodnosti o sebi, kar se jim je zdelo potrebno, in tako sami sebe označili boljše, kakor jih bo mogoč označiti bodoči raziskovalec kakršnegakoli tipa, ki bo podoživljal naše dni in iskal potez, da bi nam približal ta ali oni obraz. Ti eseji, ki niso pisani z namenom ali razpoloženjem zgodovinarja, so izpolnili svoje pravo zvanje v čisto drugi smeri — nastali so iz bojnega razpoloženja in v veliki meri potrdili zmagovo nove umetnosti, ki je bila na eni strani prezirana, tam pa, kjer je bila priznana, ni bila poznana in doumeta.

Pisatelj je z Obiski udaril po klikarstvu. Mislimo na tisti naš kritikarski politikum, ki se je vlekel izza devetdesetih let po dveh naših leposlovnih listih, obsežen v slepi hvali in sistematični graji in povrhu še na tisto neizprosnost, ki so jo narekovali po Mahničju postavljeni sholastični principi v estetiki, po kateri neizprosnosti so se mlele stvari v izključno načelnem vlinu, tako da smo pri vseh razglabljanjih za bistvom umetnosti šli daleč preko njega in v vseh novih pojavih videli — nezrelo mladost. Naturalizem, verizem itd. so bila gesla in tarče duševne razkrojenosti, v kateri so brezpomembni ljudje rastle na mah in njih slabo ime se je prijelo tudi tistih, ki so prinašali v resnici nove kulturne vrednote. Kritika si je tedaj izposodila ime »dekadencja« in s tem zaznamovala vse, kar ji ni bilo všeč, še dolgo potem, ko smo imeli že moške sadove nove dobe pred seboj. Hvala, še bolj prislutna kot temno rovarjenje za idejami, tedanji slovenski umetnosti ni tudi ničesar koristila, ker je gledala s slepoto klikarstva, zato ima najmanj zaslug za spoznanje in ocenitev novejšje dobe. Spomenikov tistih razmer imamo obilo na vseh straneh, med najznačilnejšimi pa je ocena Župančičevih Samogovorov po dr. Lenardu v »Domu in svetu« l. 1909., pozabiti pa ne smemo, v kakem načinu je sam Ivan Cankar govoril o Mladem jutru in Sardenkovi pesmi sploh. Zdelo se je, da je Jakopič postavil svoj paviljon zato, da hodijo tja gledat nezreli ljudje blazne stvari. Tako je bilo, ko je prišel Izidor Cankar s svojimi Obiski. Udaril je že s tem, da je pokazal ljudi tiste dobe z iskreno poštenostjo in približal umetnika kot človeka človeku. Prav pa je bilo, in k oznaki tiste dobe je neobhodno spadalo, da je Ivana Cankarja izpopolnil s Finžgarjem in oba v knjigi — z Ivanom Tavčarjem.

Ljudi je pokazal, resne, cele, zato so se zdeli ti sestavki spočetka prav tako nevarni kot osebe same. Treba je bilo pokazati vrednost umetnika kot človeka, če so drugi videli v njem nemoralno prikazen; pokazati ga je moral kot resnega delavca, če so ga eni imeli za lahkomišelnega, drugi pa za propalega vagabunda; pokazati je moral, da vsi umetniki od priznanega do odklonjenega mislijo drug o drugem s ponosom, da je vsa sodobna ustvarjajoča generacija prav za prav duševna družina, ki je izrastla iz enega hotenja, dasi je bila različna po zunanjih stremljenjih. Značilna sta tu Cankar in Sardenko. Ivan Cankar pravi: »Župančič je zadnjič izgovoril veliko resnic: Mi nismo nič drugega kot delavci, navadni delavci. Tega ljudje ne vedo in marsikateri izmed nas tudi ne« (str. 6) in Sardenko odkrije lepo osebno vez s Kettejem in ugotovi važno resnico o Medvedu, obenem pa pravi: »Mislim, da ne bi bil pel drugače, čeprav ne bi bil postal duhovnik« (str. 128). In če Župančič pravi: »Hočem sploh stopnjevati svoje zmožnosti do zadnje višine, ki naj se razodene v delu« (str. 173), poudari dr. Gojmir Krek, da umetnost hoče: »... celého člověka!« (str. 89). Boj za razvoj lastne umetnosti, ki ga najbolj označujejo trpke Jakopičeve besede proti importiranju in kompromisnosti, s katerimi obtoži javnost in umetnike, je moral podpreti razgovor z A. Foersterjem. Nastop genija je neprestano se ponavljajoč naradni zakon vzgona in težnosti, boj duševnosti in materialnosti. Umerjenega glasbenega očaka trnjeva pot je tu zgodovinski zglede. Graditelj duševne kulture med vsakdanjimi poštenjaki nimajo

imena. Zato je glavna poteza te knjige: Borba umetnika za lastno osebnost proti ozkomiselni vsakdanjosti.

»Kako delaš?« »Kje ste se učili?« »Kak cilj ste si zastavili kot poet?« Ta vprašanja se trdovratno ponavljajo, odgovori so skoro povsod enaki in značilni za posameznike. Bistvo umetnika je ustvarjanje iz sebe, ni stvar golega razuma, učenja. Na najglobljo noto je tu udaril Župančič, ki zahteva notranje resnice, ki si stoji v nasprotju s tako zvano objektivnostjo. Pot ustvarjajoče osebnosti, ki se med ovirami preriva kvišku in sproti ugneta materijo, to je razvoj umetnika. Šole ni, le ogledala v svetovnih sorodnikih so tu. Kako zavestno in strogo resno je to delo, nam dokazuje skoro vsak obiskanec, najbolj Jakopič in Cankar, kateremu odrekajo silo kompozicije in stremljenje v negativnost. Srdito obtožbo kritike čujemo tukaj. Zato je bilo prav, da je takim glasovom nasproti postavil zopet Tavčarja, ki je hotel pisati povesti in novele, ne da bi imel pri tem kak poseben namen. Silila je vmeš seveda tudi politika (str. 146), kakor pravi, pisal pa je — sproti. Z malimi potezami imamo pred seboj vso dobo fabriške literature v načinu Dumasovem.

Potrebno se je zdelo pisatelju, da je večino umetnikov postavil v sredo njihovega okolja, ki je važen činitelj vsakega nehanja in nezaveden odtis človeka samega. Vzemite Meška, Sardenka, Finžgarja, ali pa stopite v Jakopičovo stanovanje. Tavčar je sam svoje delo zapletel v okolico, da ga ne ločiš od nje, in zato drugega peresa tu ni bilo potreba. Nekoga seveda iz te dobe pogrešamo, ki bi bil zanimivejši in značilnejši: Antona Aškerca. Pa to je bilo tedaj nemogoče od ene in druge strani in objektivna slika bi bila težka zadeva — za Aškerca. Danes imamo ta portret v Aškerčevi čitanki. S tem, da je Izidor Cankar razkril z Obiski pota umetniškega ustvarjanja, nam je podal v širokih potezah zasnovano estetiko, ki je završila za Stritarjem drugo estetično revolucijo, veliko širšo in globljo kot prvo — obenem pa je razbil pot umetniškemu igračkanju in epigonstvu ravno s tem, da je odločno poudaril moč osebnosti. Način ustvarjanja je vedno ekspresiven. Zato je važna Finžgarjeva izjava o »katališki literaturi« in zato pravi Župančič, da mu je pesem izraz zdravja in moči, da se mora sama zapeti (str. 170). Zanimive zglede ustvarjanja in sodbe okolice je podal Meško.

Končno še Izidor Cankar sam! Sicer ga že dejstvo samo označuje. Pa vendar iz knjige odseva kljub vsi tedanji opreznosti za obliko jasno lastno prepričanje. Stvarnost mu je važna in prva zadeva, vendar so ti ugovori tu, da z odgovori pobije in pojasni nevednost in krivične sodbe. Kdor tako piše, piše s prepričanjem. To prepričanje je v Cankarjevem slogu samem. Njegov slog je stvar intelekta, poiskan in vedno prav najden. »Kdor lepo piše, piše s trudom in bolečinami: kakor da bi z obema rokama stiskal lastne možgane; vsak stavek je kaplja krvi iz njih«, pravi sam (str. 6). Ta slog sicer tu še ni dozorel do tiste moči, da bi tudi abstraktnost tako drzno ugnal, kakor kaže to pozneje »S poti« — njegova moč je tu še v zunanji karakteristiki in subtilnem opisu. Stranske stvari so mu često važne, sliko dopolni in poživi z malenkostmi, ki jih uklene v strog red. Marsikaj odkriješe šele pri ponovnem čitanju.

V odporu proti pokvarjenemu občinstvu in iskanju poštenega občinstva je nastalo to delo. Iz apologije umetnosti sploh je potom estetično kritičnih dognanj prodrlo priznanje suverenosti v umetnosti; obenem je nastalo dvanajst mojstrskih portretov v osebi in besedi, ki so združeni v zgodovinsko galérijo v pričevanje sodobnikom in sodbo potomcem. Priložnostno delo je postalo dragocen zgodovinski dokument.

France Koblar.

Žunkovič Davorin: Die slavische Vorzeit. Grundlegende Aufsätze für die Renaissance der alt-slavischen Geschichte, Sprache und Kultur. Mit 9 Tafeln und 27 Textillustrationen. Kroměříž 1919. (7427 sl. Å.) Samozaložba. Tiskal H. Slovák. — Na 436 str. je zbral Žunkovič 61 člankov, v katerih obdeluje celo vrsto osnovnih vprašanj slovanske zgodovine: o starosti slovanskih jezikov in kulture, o tako zvanem preseljevanju narodov, o slovanski arheologiji in numizmatiki, o starosti slovanske pisave in alfabeta, o slovanskih rokopisih, zavzame se za pristnost staročeških rokopisov, o katerih trdi kritika, da jih je ponaredil Hanka, pravljičico o Gralu lokalizira na Južnem Štajerskem, zagovarja avtohtonstvo Slovanov v Evropi itd. Za svoje trditve se poslužuje v bogati meri etimologije in topografije in pri svojih izvajanjih postopa vsekdar popolnoma brezobzirno samostojno, se ne ustraši nevarnosti, da pogosto prekorači mejo resnosti in nehoti napiše v visoki meri smešna ali zabavna izvajanja. Kot klasičen primer bi navedel etimologijo imena Eve in s to zvezano razlago rojstva Eve iz Adamovega rebra, kakor nam o tem pripoveduje sv. pismo. Prav tako si tudi niti malo ne pomišlja uporabljati dokumente, ki jih je znanost že zdavnaj proglasila za nepristne ali falzificirane. Osnovna teza njegove knjige je označena v uvodu (str. 4) takole: »Die Slaven sind mit dem Beginne der realen Geschichte des Menschengeschlechtes bereits da; der organische Aufbau ihrer Größe kann sich daher nur in der vorgeschichtlichen Zeit vollzogen haben, denn in der sogenannten geschichtlichen Zeit verloren sie ständig an Zahl und Siedlungsraum; nichtsdestoweniger sind sie groß und zahlreich bis zum heutigen Tage geblieben.« O dosedanji znanosti o slovanstvu in njega zgodovini pa piše v predgovoru: »Dem elementaren politischen Kollaps des slavenfeindlichen Volkes folgt nun auch der wissenschaftliche, denn auch auf diesem Gebiete war, weil nur auf Gewalttätigkeiten, Lüge und Betrug aufgebaut, alles kernfaul.«

Knjiga je izšla že skoro pred dvema letoma, a kljub temu, kolikor mi je znano, pri nas še sploh ni bila ocenjena. Strokovni krogi so jo očitno ignorirali. Ali je to umestno ali ne, je drugo vprašanje; meni se celo zdi, da ne. Prvič vém, da je veliko ljudi, ki se za Žunkovičeve spise zanimajo in jih čitajo, ter jih brez kritike sprejemajo, vém to celo o ljudeh, ki igrajo važno vlogo v javnem življenju in trdijo, da je poznavanje Žunkovičevih spisov in njihovih rezultatov neobhodno potrebno za jugoslovanskega javnega delavca. Drugič zato, ker Žunkoviča nedvomno uvažujejo v nekaterih neslovanskih krogih, in to znanstvenih, in mislijo njegovo knjigo menda celo predstaviti v francoščino in angleščino. Tretjič pa tudi zato, ker kljub

svoječasnim ocenam njegovih prvih del v vodilnih znanstvenih glasilih njegova avtoriteta tudi v strokovnih krogih ni popolnoma izpodkopana, kar nam dokazuje opazka v Ljetopisu jugosl. Akademije itd. za g. 1919, sv. 34, str. 34: »M. Žunkoviču piscu knjige »die slavische Vorzeit« ima se, pošto je poslal štamparu knjigo, prema naređenju pok. generala Czerliena iz njegove ostavštine isplatiti 1000 K kao pomoć za podmirenje troškova oko izdanja knjige.«

Za oceno knjige sem skušal pridobiti kakega strokovnjaka zgodovinarja ali slavista, a se mi ni posrečilo, zato sem se podal sam na čitanje res brez predsodkov, toda rezultat je negativen: Žunkoviču kljub njegovemu obširnemu poznanju literature, spomenikov in dat slovanske zgodovine manjka metodične tradicije, kritičnega duha in vsaj najpotrebnejše skeptičnosti napram virom. Odlikuje pa ga temu nasproti že omenjena prav revolucionarna brezobzirnost napram vsem dosedanjim pridobitvam in trditvam slovanske znanosti. Priznam, da bi za učenjaka slavista ali zgodovinarja trezna in korenita ocena Žunkovičeve knjige ne bila lahka stvar. Prisiljen bi bil z njim vred prerešati vse dosedanje trditve in teorije, naj se zdé še tako gotove, prisiljen bi bil pri tem samostojno poseči po kritiki virov brez ozira na dosedanja dela, prepričan pa sem, da bi bil sad tega težavnega dela vendar v veliki meri pozitiven in marsikaka Žunkovičeva slutnja bi se dala bržkone utemeljiti in se izpremeniti res v znanstveno pridobitev. Priznam namreč, da je v mnogem oziru naša zgodovinska znanost odvisna od nemške, ki je pogosto gotovo sistematično in zavedno potvarjala dejstva, ali jih vsaj modro zamolčala ali previdno obrnila tako, kakor je njej prijalo. Zato je tudi moje mnenje, da bo po ujedinenju v mnogem oziru treba korenito in brezobzirno revidirati našo zgodovinsko znanost in jo na novo orientirati. Sevé preko neke gotove meje pa vpliv politične konstelacije na resnega znanstvenika vseeno ne gre; posebno pa si ne moremo misliti, da so bili vsi slovanski znanstveniki, ki so se res posluževali nemške znanstvene metode in začeli s tem, kar je pred njimi ugotovila nemška znanost, podkupljeni ali pa da so vsaj nezavedno delovali pod vplivom sugestije nemške kulturne prevzišenosti. Tako grozno vendar tudi ne bo!

Ena pozitivnih in uvaževanja vrednih strani te knjige je, da je govoreč dokaz o tem, kako ogromno neobdelano polje še čaka slovanske zgodovinarje.

Različne pisateljeve trditve, n. pr. o avtohtonstvu Slovanov v Evropi in o preseljevanju narodov ter o domovini pravljičice o Gralu tudi sicer niso popolnoma neznane v znanstvenem svetu in so vsega uvaževanja vredne.

Če bi se Žunkovičeva revolucionarna brezobzirnost družila z metodično izobrazbo, ki je last tolikih naših umrlih in živih znanstvenikov, in so jo ti dobili ravno od Nemcev, bi nam lahko mnogo koristila in prinesla lepe pozitivne sadove, tako pa sta tu resničnost in najbujnejša fantazija tako premešani, da človek nazadnje ne loči več resnice od neresnice, dejstva od teorije in postane pridobitev, ki bi jo pričakoval od tako debele knjige, enaka velikemu dvomu nad resnostjo tega, kar je v nji čital. — Kar je preveč revolucionarne brezobzirnosti pri Žunkoviču, jo je